

граматику – систему правил мови, яка діє незалежно від ступеня її пізнання людиною та лінгвістичного опису, лінгвістичну граматику (аналітичну, наукову) – відображення абстрактної граматики в лінгвістиці, а також педагогічну граматику (навчальну) – правила лінгвістичної граматики, пристосовані до навчання мови [8].

Метою даної статті є аналіз сучасного стану розробки питань організації навчання іноземних студентів граматики російської мови та виокремлення принципів такого навчання, що можуть бути використані при створенні підручників і навчальних комплексів.

Для того, щоб граматика була ефективним інструментом у навчанні мови, необхідно окреслити алгоритм дій, що потрібно виконати з граматичним матеріалом при створенні навчального посібника: 1) виокремлення граматичного матеріалу, який має відповідати комунікативним потребам студентів (граматичний мінімум); 2) аналіз виділеного матеріалу з точки зору об'єктів засвоєння, що містяться в ньому (комунікативно доцільні граматичні форми); 3) визначення способів презентації граматичного матеріалу в підручнику відповідно до системи навчальних дій, що реалізують завдання посібника [3]. Під час виконання першого завдання – виокремлення граматичного матеріалу – необхідно враховувати такі моменти: 1) вживаність і частотність явищ; 2) їхня стилістична нейтральність; 3) зразковість; 4) необхідність виключення синонімів; 5) обмеженість лексичного мінімуму відповідно до етапу навчання; 6) особливості рідної мови студента; 7) конкретні цілі вивчення мови з урахуванням майбутньої спеціальності студентів та їхнього рівня мовної підготовки.

Головним принципом виокремлення граматичного матеріалу для підручника з мови навчання є принцип комунікативності, який дозволяє відібрати матеріал, необхідний для спілкування в сферах і видах мовленнєвої діяльності, що відповідають цілям навчання. Комунікативна спрямованість навчання мови вимагає такого опису граматичного аспекту й такого навчання граматики, яке б зробило її справжнім інструментом спілкування, перетворило б її з об'єкта засвоєння на знаряддя діяльності. Необхідність знання граматики мови буде очевидна для студента, якщо її засвоєння буде комунікативно мотивованим, якщо буде показана здатність кожної мовної одиниці брати участь у реальному мовленнєвому спілкуванні. Важливо відзначити, що в залежності від профілю навчання (нефілологічний

або філологічний) підходи до викладання граматичного матеріалу будуть різними. Крім цього, опис граматичного матеріалу в практичних цілях не може бути представлений в одній площині, оскільки в навчанні важливо показати студентам як структурно-граматичні ознаки того чи іншого мовного явища (сфера мови), так і використання матеріалу, який вивчається (сфера мовлення), тому в описі мови необхідно виділяти декілька аспектів: 1) описувально-лінгвістичний; 2) функціональний; 3) методичний [7]. Такий підхід відповідає головним методичним принципам взаємопов'язаного вивчення аспектів мови і взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності [6].

У межах функціональної граматики Л.В. Щерба розмежовує “активну” та “пасивну” граматику [7]. Активна граматика, на його думку, повинна містити відповідь на питання “як виражається опис того чи іншого фрагмента дійсності”. Це “як” повинно розкрити не тільки набір засобів, мовний інвентар, але й вказати, як використовуються, яким чином функціонують ці засоби. Активна граматика повинна навчати слухати та розуміти, з одного боку, та реагувати на висловлювання співрозмовника, відповідати, вступати з ним у спілкування – з іншого.

В активній граматиці має вміщуватися той матеріал, який є необхідним та достатнім для реального спілкування в межах навчально-комунікативних ситуацій [7]. Саме через це для активної граматики типовими є комунікативний підхід і “ситуативний шлях навчання”, а основним принципом подачі лексико-граматичного матеріалу є розкриття специфіки його вживання, що визначається на основі аналізу мовних фактів від змісту до форми.

У свою чергу, пасивна граматика теж повинна включати потрібний студенту матеріал, але пасивна граматика має інше завдання – забезпечити читання й розуміння необхідної літератури, розуміння текстів під час аудіювання. Відібраний у межах пасивної граматики матеріал не використовуватиметься для обробки в активному сенсі (в активних видах мовленнєвої діяльності), й подача мовного явища може починатися з формальних характеристик із подальшим розкриттям його значення, тобто від форми до змісту.

Порівнюючи активну та пасивну граматику, варто говорити про різний характер одиниць навчання. Для активної граматики вихідним

має бути “мовленнєвий зразок” у вигляді цілісних речень, що відповідають комунікативним цілям висловлювання. Для пасивної граматики одиницею навчання варто вважати типові структурно-семантичні моделі, які послідовно відображають введення навчальних слів, словосполучень і речень [7]. При цьому, залучаючи елементи активної та пасивної граматики до навчання, маємо враховувати відмінності в подачі граматичного матеріалу для студентів-філологів та нефілологів, різні підходи до викладання граматики в залежності від профілю навчання.

З.М. Ієвлева виділяє два найбільш розповсюджених способи презентації мовного матеріалу в підручниках: тематико-ситуативний, коли урок організується на основі комплексу ситуацій спілкування, що належать до визначеної теми, в ньому вивчається необхідний для “обслуговування” даного ситуативного комплексу мовний матеріал; “лінгвістичний”, коли урок будується у відповідності з виокремленим для вивчення комплексом мовного матеріалу [3]. У другому випадку можливі варіанти: в основі організації граматичного матеріалу може бути парадигматичний (“вертикальний”) або синтаксичний принцип. Дослідник відзначає, що ні перший, ні другий спосіб не відповідають у повній мірі принципу комунікативності в організації навчального матеріалу. При використанні парадигматичного принципу не реалізується вихід граматичних знань у мовлення. Це ж можна сказати й про організацію граматичного матеріалу на синтаксичній основі [3]. Так чи інакше, вибір у якості основної одиниці організації навчального матеріалу конструкції речення є ефективним засобом навчання граматики. Г.І. Рожкова також рекомендує в процесі подачі граматичного матеріалу спиратися на основну одиницю мови – речення [7], якому у мовленні відповідає висловлювання.

Слабким місцем тематико-ситуативного способу організації навчального матеріалу є відсутність достатнього рівня узагальнення та систематизації вживання мовних одиниць і, таким чином, студенти прив’язані до конкретних засвоєних ними контекстів [3].

Спираючись на результати попередніх досліджень, можна стверджувати, що для формування мовленнєвої компетенції навчальний матеріал повинен бути презентований у підручнику не тільки в цілісних мовних комплексах (в узагальненому

систематизованому вигляді), але й у вигляді моделей реального мовленнєвого спілкування. Також важливу роль у процесі навчання граматики відіграє реалізація принципу концентризму, яка знаходить вираження у вміщенні спеціальних уроків-узагальнень після кожного циклу або серії уроків. Саме ці підходи вважаються нам актуальними для використання у підручниках не тільки традиційного, але й електронного типу, тому що презентація навчального граматичного матеріалу у вигляді мовленнєвих моделей допомагає застосовувати у процесі навчання принцип інтерактивності, а реалізація принципу концентризму дозволяє в будь-який момент повертатися до вивченого раніше матеріалу.

Завдання сучасної мовної освіти вимагають реалізації основних принципів подачі граматичного матеріалу не тільки в традиційних підручниках, але й в електронних навчальних комплексах, і саме розробку методичних засад організації граматичного аспекту таких підручників ми вважаємо перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добровольская В.В. Текст – грамматика – текст. // Текст: проблемы и перспективы. Аспекты изучения в целях преподавания русского языка как иностранного : Материалы V Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 300-летию со дня рождения М.В. Ломоносова: Москва, филологич. ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 24-26 ноября 2011 г. – М. : МАКС Пресс, 2011 – С. 6-9.
2. Ієвлева З.Н. Методика преподавания грамматики в практическом курсе русского языка для иностранцев / З.Н. Ієвлева. – М. : Рус. язык, 1981. – 144 с.
3. Ієвлева З.Н. Типовой грамматический материал в учебнике русского языка / З.Н. Ієвлева // Содержание и структура учебника русского языка как иностранного: сб. ст. / сост. Л.Б. Трушина. – М. : Рус. яз., 1981. – С. 128-138.
4. Кокорина С.И. Проблемы описания грамматики русского языка как иностранного / С.И. Кокорина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 132 с.
5. Лариохина Н.М. Обучение грамматике научной речи и виды упражнений / Н.М. Лариохина. – М. : Рус. яз., 1989. – 160 с.
6. Методика преподавания русского языка на начальном этапе / Г.И. Дергачева, О.С. Кузина, Н.М. Малашенко. – 3-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1989. – 248 с.

7. Рожкова Г.И. Вопросы практической грамматики в преподавании русского языка как иностранного / Г.И. Рожкова. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 61 с.
8. Черноватый Л. Н. Психологические и лингводидактические основы педагогической грамматики / Л. Н. Черноватый. – Х. : Основа, 1998. – 192 с.

В   **В**   **В**   **В**
В   **В**   **В**
В

В

В

В

В

В